

Az egyetemi közösségi szerepvállalás lehetséges szerepe a társadalmi innovációk létrehozásában, hazai környezetben

The potential of university community engagement in supporting social innovation in Hungary

MÁLOVICS GYÖRGY, BAJMÓCY ZOLTÁN, CSERNÁK JANKA,
FEHÉR BORI, FRIGYIK MÁRTA, JUHÁSZ JUDIT,
MATOLAY RÉKA, MÜLLNER ANDRÁS,
SZERENCSÉS RITA

MÁLOVICS György: egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem, Gazdaságtudományi Kar Kutatóközpont; 6722 Szeged, Kálvária sgt. 1.; malovics.gyorgy@eco.u-szeged.hu; <https://orcid.org/0000-0002-6539-8588>

BAJMÓCY Zoltán: egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem, Gazdaságtudományi Kar Kutatóközpont; 6722 Szeged, Kálvária sgt. 1.; bajmocy.zoltan@eco.u-szeged.hu; <https://orcid.org/0000-0002-4462-0469>

CSERNÁK Janka: Social Design Hub kutató, Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, Innovációs Központ; 1121 Budapest, Zugligeti út 9.; csernak.janka@mome.hu; <https://orcid.org/0000-0002-9152-1551>

FEHÉR Bori: tudományos főmunkatárs, Social Design Hub vezető, Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, Innovációs Központ; 1121 Budapest, Zugligeti út 9.; feher.bori@mome.hu; <https://orcid.org/0000-0001-7736-998X>

FRIGYIK Márta: Corvinus Science Shop manager, Budapesti Corvinus Egyetem, Corvinus Science Shop; 1093 Budapest, Fővám tér 8.; marta.frigyik@uni-corvinus.hu; <https://orcid.org/0009-0008-2397-9713>

JUHÁSZ Judit: tudományos munkatárs, Szegedi Tudományegyetem, Gazdaságtudományi Kar Kutatóközpont; 6722 Szeged, Kálvária sgt. 1.; judit.juhasz@eco.u-szeged.hu; <https://orcid.org/0000-0002-5765-6575>

MATOLAY Réka: egyetemi docens, Corvinus Science Shop vezető, Budapest Corvinus Egyetem; 1093 Budapest, Fővám tér 8.; reka.matolay@uni-corvinus.hu; <https://orcid.org/0000-0001-5060-0336>

MÜLLNER András: egyetemi docens, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Minor Média/Kultúra Kutatóközpont; 1088 Budapest, Múzeum krt. 6-8.; mullner.andras@btk.elte.hu; <https://orcid.org/0000-0003-3303-8171>

SZERENCSÉS Rita: Social Design Hub kutató, Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, Innovációs Központ; 1121 Budapest, Zugligeti út 9.; szerencses.rita@mome.hu; <https://orcid.org/0009-0008-9305-7730>

KULCSSZAVAK: egyetemi közösségi szerepvállalás; társadalmi innováció; social design; science shop; közösségbe ágyazott oktatás és kutatás; közelség

ABSZTRAKT: Az egyetemi közösségi szerepvállalás lényege, hogy egyetemek, illetve egyetemi szereplők más, egyetemen kívüli aktorokkal működnek együtt oly módon, hogy az, ha különbözőképpen is, de mindegyik félnek kölcsönösen hasznos. E külső együttműködő aktorok jellemzően a leginkább kirekesztett, erőforrás-hiányos társadalmi csoportok és az e csoportok érdekeit képviselő civil szervezetek, az együttműködés célja pedig a

társadalmi kirekesztés és igazságtalanság elleni küzdelem, illetve a környezeti (fenntartóhatósági) kezdeményezések erősítése. E megközelítés szembeötlő párhuzamokat mutat a társadalmi innováció koncepciójával: utóbbi is alulról szerveződő, gyakran civil szervezetek bevonásával megvalósuló újításokat, közösségi szükségletekre irányuló válaszreakciókat, valamint a társadalom megújítását, átalakítását eredményező folyamatokat takar.

Tanulmányunkban e két koncepció kapcsolatát elemezzük. Kutatási kérdésünk: mi lehet az egyetemi közösségi szerepvállalás szerepe a társadalmi innovációk létrehozásában, magyarországi környezetben? A téma elméleti áttekintése után kutatási kérdésünk megválaszolásának empirikus hátteréül négy olyan hazai kezdeményezést szolgál, ahol egyetemek, illetve egyetemi egységek tettek különböző módokon lépéseket az egyetemi közösségi szerepvállalás intézményesítésének irányába. Az eseteket a transzformatív társadalmi innováció „TRANSIT” modelljének segítségével dolgozzuk fel, illetve a társadalmi innovációk térbelisége kapcsán a közelség szerepére is kitérünk. Következtetésünk, hogy az egyetemi közösségi szerepvállalás sokszínű gyakorlata számos módon járul hozzá a társadalmi innovációk létrejöttéhez és/vagy megerősítéséhez, és e kapcsolatot a közelség komplex módon befolyásolja. A hazai akadémiai környezet pedig amellet, hogy lehetőséget teremt a társadalmi innovációkat támogató együttműködésre, számos elemében korlátozó feltételeket is támaszt.

György MÁLOVICS: professor, Faculty of Economics and Business Administration Research Centre, University of Szeged; Kálvária sgt. 1., H-6722 Szeged, Hungary; malovics.gyorgy@eco.u-szeged.hu; ORCID ID: 0000-0002-6539-8588

Zoltán BAJMÓCY: professor, Faculty of Economics and Business Administration Research Centre, University of Szeged; Kálvária sgt. 1., H-6722 Szeged, Hungary; bajmocy.zoltan@eco.u-szeged.hu; <https://orcid.org/0000-0002-4462-0469>

Janka CSERNÁK: Social Design Hub Researcher, Innovation Center, Moholy-Nagy University of Art and Design; Zugligeti út 9., H-1121 Budapest, Hungary; csernak.janka@mome.hu; <https://orcid.org/0000-0002-9152-1551>

Bori FEHÉR: senior research fellow, Social Design Hub Lead, Innovation Center, Moholy-Nagy University of Art and Design; Zugligeti út 9., H-1121 Budapest, Hungary; feher.bori@mome.hu; <https://orcid.org/000-0001-7736-998X>

Márta FRIGYYIK: Corvinus Science Shop Manager, Corvinus Science Shop, Corvinus University of Budapest; Fővám tér 8., H-1093 Budapest, Hungary; marta.frigyyik@uni-corvinus.hu; <https://orcid.org/0009-0008-2397-9713>

Judit JUHÁSZ: research fellow, Faculty of Economics and Business Administration Research Centre, University of Szeged; Kálvária sgt. 1., H-6722 Szeged, Hungary; judit.juhasz@eco.u-szeged.hu; <https://orcid.org/0000-0002-5765-6575>

Réka MATOLAY: associate professor, Corvinus Science Shop, Corvinus University of Budapest; Fővám tér 8., H-1093 Budapest, Hungary; reka.matolay@uni-corvinus.hu; <https://orcid.org/0000-0001-5060-0336>

András MÜLLNER: associate professor, Minor Media/Culture Research Centre, Faculty of Humanities, Eötvös Loránd University; Múzeum krt. 6-8., H-1088 Budapest, Hungary; mullner.andras@btk.elte.hu; <https://orcid.org/0000-0003-3303-8171>

Rita SZERENCSE: Social Design Hub Researcher, Innovation Center, Moholy-Nagy University of Art and Design; Zugligeti út 9., H-1121 Budapest, Hungary; szerencses.rita@mome.hu; <https://orcid.org/0009-0008-9305-7730>

KEYWORDS: university community engagement; social innovation; social design; science shop; community engaged education and research; proximity

ABSTRACT: University community engagement (UCE) is a “process whereby universities engage with community stakeholders to undertake joint activities that can be mutually beneficial even if each side benefits in a different way” (Benneworth 2018, 17.). Within UCE, community partners are

typically marginalized and resourceless social groups and civil society organizations (CSOs)/non-governmental organizations (NGOs) representing their interest. The aim of cooperation among such actors within UCE is to fight social exclusion and injustice and supporting and strengthening environmental sustainability initiatives. Such an approach shows striking similarities with the social innovation (SI) concept, as SI refers to bottom-up processes that also include NGOs/CSOs and which are aimed at creating processes serving community needs and social transformation.

This paper analyses the relationship between UCE and SI. Our research question focuses on the role UCE has in supporting SI in a Hungarian context and the ways it relates to proximity.

After introducing theoretical similarities between the concepts of UCE and SI, we use four Hungarian initiatives as case studies that can be considered as successful ones in institutionalizing UCE in Hungarian higher education. We show that UCE, encompassing a wide set of activities, provides room for academics with diverse disciplinary backgrounds to initiate, join and institutionalize UCE-related activities. Such endeavours hold the potential to contribute to SI in numerous and diverse ways. We reflect on these issues by utilizing an autoethnographic approach and using the “TRANSIT” model of transformative social innovation as an analytical framework. We also analyse the role of proximity in relation to the spatiality of UCE and SI.

Our empirical results show that as UCE essentially involves the cooperation of actors with different social (and potentially geographical) backgrounds, UCE’s contribution to SI is influenced by proximity in a complex manner. Geographical distance complicates UCE cooperation as it makes it more difficult to establish and maintain deep and close personal relationships between academic and non-academic participants. Meanwhile, social distance between academic and non-academic actors supports knowledge creation and the combination of expert and local knowledge, which is essential for high-quality SI. On the other hand, social distance also complicates the establishment of democratic, transparent and even relations among participants with highly different social status and power. Furthermore, even though higher education in Hungary provides room for UCE processes supporting SI to a certain extent, it also poses numerous limiting factors in relation to mutually supportive cooperation of academic actors and NGOs/CSOs/communities. Besides these local characteristics, the often antihegemonic character of UCE and SI might be also challenging in relation to realizing the expected social impacts of UCE activities.

Bevezetés

Napjaink társadalmi és környezeti értelemben is fenntarthatatlan folyamatainak megváltoztatásához az egyetemeknek is változniuk kell. Ennek az átalakulásnak egyik eszköze lehet az egyetemi közösségi szerepvállalás (EKSZ, angolul *university community engagement*) koncepciójának gyakorlati megvalósítása (GUNI 2017), amelynek értelmében az egyetemek egyetemen kívüli szereplőkkel működnek együtt oly módon, hogy az, ha különbözőképpen is, de mindegyik félnek kölcsönösen hasznos, miközben a kooperáció gazdagítja az egyetemek főtevékenységeit (Benneworth 2018a,b). Az EKSZ modelljéhez hasonlóan együttműködő jellegű és napjaink környezeti és társadalmi problémáinak megoldására irányuló folyamat a társadalmi innováció (TI, angolul *social innovation*) is, amely alulról szerveződő, civil szervezetekkel és közösségekkel együttműködő módon megvalósuló újításokat, közösségi szükségletekre irányuló válaszreakciókat, a társadalom megújítását, átalakítását eredményező folyamatokat takar (Moulaert et al. 2013; Pel et al. 2020; Veresné Somosi, Balaton 2021).

A két koncepció elméletben rokon jellegével kapcsolatban születtek már tanulmányok (Cunha, Benneworth 2013; Hazelkorn 2009; Sibhensana, Maistry 2023). Arról azonban, hogy ez az elméleti rokonság a gyakorlatban az EKSZ társadalmi innovációk létrejöttéhez és megerősödéséhez történő tényleges hozzájárulását eredményezi-e vagy sem, nemigen találunk empirikus elemzéseket. Jelen tanulmány kutatási kérdése tehát a következő: mi lehet az egyetemi közösségi szerepvállalás szerepe a társadalmi innovációk létrehozásában, magyarországi környezetben? Kutatási kérdésünk megválaszolásának empirikus alapját négy esettanulmány képezi olyan hazai akadémiai műhelyekről, amelyek az elmúlt évtizedben eredményeket értek el az EKSZ egyetemeken történő bevezetésében és intézményesítésében.

Tanulmányunkat az egyetemi közösségi szerepvállalás és a társadalmi innováció koncepcióinak elméleti áttekintésével kezdjük, melynek keretében bemutatjuk a fogalmak közötti párhuzamokat. Ezután az empirikus elemzés alapjául szolgáló négy akadémiai műhelyt ismertetjük, majd rátérünk az egyetemi közösségi szerepvállalás társadalmi innovációra gyakorolt hatásainak taglalására, és a hatások elemző értékelésére, kitérve a közelség fogalmára és folyamatokat befolyásoló szerepére is. Tanulmányunkat a következtetésekkel zárjuk.

Társadalmi innováció és egyetemi közösségi szerepvállalás: rokon koncepciók?

Társadalmi innováció

A társadalmi innováció esetében – a téma viszonylagos újdonságából adódóan – sokszor nem elég letisztultak és következetesen alkalmazottak a használt fogalmak. Ráadásul az innovációk társadalmi vonatkozásait vizsgáló kutatási irányok, illetve az ezzel foglalkozó kutatói közösségek a mai napig elkülönülnek az üzleti innováció közgazdaságtani gyökerű kutatásától (Morlacchi, Martin 2009). Ez gátolja egymás eredményeinek kölcsönös megvitatását (Havas, Molnár 2020) és a következetesebb fogalomhasználatot.

A társadalmi innovációra gyakran a domináns, technológiai alapú problémamegoldás valamiféle alternatívájaként szokás utalni. Mindez azonban félreértésekre is okot adhat, hiszen ily módon a TI gyakran a technológiai innováció ellenpárjaként jelenik meg. Egyetértve Havas és Molnár (2022) érvelésével, ez a szembeállítás nem segíti a társadalmi innováció megértését, ráadásul félreértelmezi az üzleti innovációk sajátosságait is.

Jobb megközelítésnek tűnik az újjító tevékenység céljából kiindulni. Ez alapján akkor beszélhetünk társadalmi innovációról, ha annak célja nem a vállalati teljesítmény javítása, hanem valamilyen társadalmi probléma kezelése (Havas, Molnár 2022, 1.). Lényegében ezt a megközelítést teszik magukévá Moulart és

szerzőtársai is az irányzat egyik alapvetőnek számító összefoglaló munkájában: „olyan új termékek, szolgáltatások, szervezeti struktúrák vagy tevékenységek létrehozása, amelyek jobb vagy hatékonyabb választ adnak a társadalmi kirekesztésre, mint a hagyományos (állami, filantróp, avagy piaci alapú) megközelítések” (Moulaert et al. 2013, 1.).

A társadalmi innováció további jellegzetességeit lényegében a következő kihívások adják. Napjaink „nagy kihívásai”, környezeti és társadalmi problémái olyan „fogós kérdések” (*wicked problems*), amelyek megértéséhez és kezeléséhez figyelembe kell venni a gazdaság-társadalom-környezet mint komplex rendszer működésének mikéntjét (Costanza et al. 1997). A problémák értelmezéséhez és a beavatkozáshoz a szükséges tudás rendelkezésre áll, de sokszor izoláltan, egymáshoz való kapcsolódások nélkül. Így a problémamegoldás számos szereplő (köztük például az egyetemek) újszerű együttműködését igényli akár a problémák értelmezése, akár a lehetséges megoldások kialakítása és azok hatásainak megítélése kapcsán.

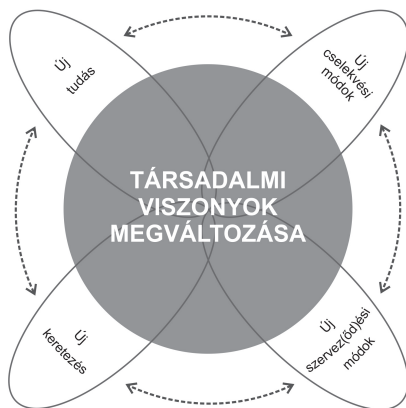
Ezeknek a körülményeknek a hangsúlyozása okán kezd terjedni a szakirodalomban a transzformatív társadalmi innováció kifejezés, utalva arra, hogy a „nagy kihívásokra” adandó válaszok a jelenlegi struktúrák és nagy rendszerek teljes újragondolását igényelhetik (Avelino et al. 2019; Pel et al. 2020). Ebben a keretben a társadalmi innováció „a társadalmi viszonyok megváltozása, amely magában foglalja a cselekvés, a szervezés, a keretezés és a tudás megváltozását” (Avelino et al. 2019, 197.). E megközelítésre – utalva az azonos nevű EU FP7 kutatási projektre – a továbbiakban „TRANSIT” modellként hivatkozunk. E meghatározásból levezethetők a társadalmi innováció főbb megjelenési formái (1. ábra):

- Új tudás (*new knowing*): a problémákkal, megoldási lehetőségekkel kapcsolatos újfajta tudás létrehozása; a tudáselőállítás újfajta módjai.
- Új szervezési és szerveződési módok (*new organizing*): újfajta együttműködések, együttműködési módok létrejötte, a jelenlegi együttműködési formák jellemzőinek (pl. a hatalmi viszonyok) megváltozása, a szervezetek működésének átalakulása.
- Új keretezés (*new framing*): a problémák és megoldási lehetőségek újfajta keretezése.
- Új cselekvési módok (*new doing*): újfajta tevékenységek, a cselekvés (*agency*) új lehetőségeinek létrejötte.

A transzformatív társadalmi innováció újfajta társadalmi viszonyokat hoz létre napjaink „nagy kihívásainak” érintettjei között. Minden esetben a szereplők közötti együttműködések alapul és a fennálló, problémásnak vélt működési módok megváltoztatását célozza.

Végül, az innovációk térbeliségét vizsgáló kutatások egyértelműen megmutatják, hogy az interaktív tanulást igénylő együttműködések kapcsán a földrajzi közelség továbbra is kiemelt jelentőséggel bír (lásd Lengyel et al. 2015; Vas,

1. ábra: A társadalmi innováció megjelenési formái a „TRANSIT” modell alapján
Forms of SI in the 'TRANSIT' modelForrás: Haxeltine et al. (2017, 13.)

Forrás: Haxeltine et al. (2017, 13.)

Bajmócy 2012). Ez vélhetően a társadalmi innovációk kapcsán sincs másként. A jelenség egyik fontos oka, hogy a földrajzi térben megfigyelhető közelség sok esetben együtt jár a kapcsolati térben jellemző közelséggel is. Ez utóbbi pedig megkönnyítheti az interakciók létrejöttét, az egymástól való tanulást. A kapcsolati közelség formái a következők (Boschma 2005; Vas 2009):

- Kognitív közelség (*cognitive proximity*): a szereplők hasonló tudásbázissal bírnak.
- Szervezeti közelség (*organizational proximity*): a szereplők hasonló szervezeti működési feltételek, szervezeti rutinok mentén tevékenykednek.
- Társadalmi közelség (*social proximity*): a szereplők hasonló mikroszintű feltételekbe (közös tapasztalások, ismeretségek, bizalom) ágyazódnak.
- Intézményi közelség (*institutional proximity*): a szereplők hasonló makroszintű intézményi feltételek (szabályok, normák) között működnek.

Egyetemi közösségi szerepvállalás

Az EKSZ definíciója szerint az egyetemek egyetemen kívüli szereplőkkel dolgoznak együtt úgy, hogy az, ha eltérő módon is, de mindegyik félnek kölcsönösen hasznos, miközben a kooperáció gazdagítja az egyetemek főtevékenységeit (Benneworth 2018a,b). Az egyetemi közösségi szerepvállalás szerteágazó tevékenység-halmaz (Culum 2018), amely – különböző módokon és tevékenységek által – az egyetemi működés valamennyi aspektusát érintheti. Megjelenhet az egyetem szervezetében: intézményesíti-e például az egyetem a közösségi szerepvállalást erőforrások és felelősök hozzárendelése révén, vagy foglalkozik-e azzal, hogy a bármilyen értelemben marginalizált, hátránnyal induló, akadályoztatott tanulók és munkavállalók is képesek legyenek bejutni és bent maradni az egyete-

men. De megjelenhet az egyetemi létesítményekben, a tudományos eredmények disszeminációjában, a közösséggel együttműködő kutatási és oktatási tevékenységekben, valamint a diákok és egyetemi alkalmazottak közösségi szerepvállalásában. Az EKSZ nem uniformizálható (Benneworth et al. 2018), vagyis az egyetemek és környezetük sokfélesége különböző egyetemek esetében eltérő közösségi szerepvállalási módok és eszközök alkalmazását tesz indokolttá és lehetségessé az egyetemek méretétől, profiljától, erőforrásaitól, a környezet elvárásaitól stb. függően.

A koncepció társadalmi innovációval való elméleti rokonságát mutatják az egyetemi közösségi szerepvállalás meghatározó jellemzői. Az EKSZ közösségi partnerei hatalommal nem bíró, az egyetemi erőforrásokhoz egyébként hozzá nem férő, a társadalmi problémák által érintett helyi közösségek és civil szervezetek. Tehát az EKSZ gyakorlata kifejezetten a társadalmilag gyengébb, kirekesztett, erőforrás-hiányos csoportokra fókuszál. Hazelkorn (2016) ezt nevezi az EKSZ társadalmi igazságosság alapján történő megközelítésének (*social justice perspective*): az EKSZ funkciója a társadalmi kirekesztés és igazságtalanság elleni küzdelem, a társadalom marginalizált csoportjainak képessé tétele, illetve a globális felelősségvállalás, és ezen belül a környezeti fenntarthatósági kezdeményezések támogatása. Az EKSZ hatásaiban nehezen megragadható tevékenység-halmaz (Farnell, Šćukanec 2018): a következményei kvantitatív indikátorokkal sokszor egyáltalán nem képezhetők le, de azokat potenciális sokféleségük, időben hosszabb távon történő jelentkezésük, vagy a különböző szereplők eltérő értékelése stb. miatt más (pl. kvalitatív) módon sem könnyű megragadni.

Az egyetemi közösségi szerepvállalás jellemzője az együttműködő, demokratikus karakter. Benneworth (2018b) szerint éppen az együttműködés mélyen demokratikus és egyenlő jellegének, azaz a minden együttműködési folyamatba begyűrűző külső hierarchiáktól megszabadított, érdemben közös döntési helyzeteknek a kialakítása és fenntartása az EKSZ legnagyobb kihívása. A vonatkozó modellek (Clayton et al. 2010; Davis, Kliewer, Nicolaidis 2017; Dorado, Giles 2004; Himmelman 2001) más-más elnevezést alkalmazva ugyan, de különbséget tesznek tranzakcionális és transzformatív jellegű kapcsolatok közt. Míg előbbi fogalom alatt a célorientált, hatalommal rendelkező (e kontextusban az akadémiai) szereplők által kontrollált, hatalmi viszonyokat átalakítani nem szándékozó együttműködések értik, utóbbi a hatalmi viszonyokat átalakítani szándékozó, a hatalmat a közösségek kezébe helyező együttműködésekre vonatkozik. A tranzakcionális és a transzformatív együttműködés nem egymást kizáró kategóriák, sokkal inkább egy kontinuum végpontjai (1. táblázat).

A kapcsolat minősége a szereplők számára két okból is fontos: a jó, transzformatív jellegű kapcsolat önmagában is értéket hordoz (önérték), másfelől pedig hosszabb távon a szereplők céljait jobban szolgáló kimeneteket eredményezhet (instrumentális érték).

1. táblázat: A tranzakcionális-transzformatív kontinuum
Transactional-transformational continuum

Tranzakcionális	Tranzformatív
<ul style="list-style-type: none">• Rövidtávú• Projekталapú• Korlátozott, tervezett elköteleződés• Meglévő rendszereken belüli• Külön identitások fenntartása• Szervezeti célok elfogadása	<ul style="list-style-type: none">• Hosszútávú; határozatlan idejű• Ügyközpontú• Dinamikus, nyitott elköteleződés• Új rendszerek létrehozása• Csoportidentitás létrehozása• Célok kritikai (felül)vizsgálata

Forrás: Clayton et al. (2010)

Ahogy a kapcsolatok minőségével foglalkozó tipológiák is mutatják, a transzformatív szemlélet kulcsfontosságú az egyetemek közösségi szerepvállalásában, ugyanakkor az EKSZ e transzformatív hatást/jelleget elsősorban a kapcsolatok minőségén és a hatalmi viszonyok átalakításán keresztül ragadja meg. Ez nem feltétlenül esik egybe más tudományterületek (Málóvics, Juhász, Bajmócy 2022), vagy akár a társadalmi innováció korábban tárgyalt transzformáció-értelmezésével, azaz a kirekesztést, elnyomást, fenntarthatatlanságot okozó szélesebb társadalmi struktúrák átalakításával.

A szakirodalomból kiolvasható tehát, hogy mind a társadalmi innováció, mind az egyetemi közösségi szerepvállalás sok szereplő együttműködésével zajló folyamat, amelynek célja nem a domináns (piaci/növekedésorientált) társadalmi-gazdasági működés támogatása, illetve erősítése, hanem az effajta működés által nem kezelt vagy éppen általa okozott társadalmi és környezeti problémák megoldása. Mindkét megközelítésben központi szerepet játszik a transzformáció koncepciója, azaz az egyenlőtlenséget és fenntarthatatlanságot okozó domináns társadalmi struktúrák, viszonyok átalakítása. Kijelenthető, hogy mindkét koncepció ellenhegemón jelleget hordoz, és az e koncepciók jegyében dolgozó aktorok munkájukat sokszor az uralkodó társadalmi logikák, értékek, szereplők, struktúrák ellenében, azok negatív társadalmi és környezeti hatásainak megváltoztatását célozva igyekeznek kifejtani.

Módszertan

Ebben a részben azt a négy hazai egyetemen működő csoportot/műhelyt mutatjuk be, amelyek az elmúlt években egymástól függetlenül és eltérő módon elindultak az egyetemi közösségi szerepvállalás útján. Ezután áttekintjük a tanulmány alapjául szolgáló módszertant.

Az elemzés tárgyát képező esetek

A Moholy-Nagy Művészeti Egyetemen (MOME) több mint tíz éve létezik egy interdiszciplináris kutatócsoport, amely a *szociális design* témájával foglalkozik. E szervezet tapasztalataira és eredményeire építkezve jött létre 2020-ban a MOME Innovációs Központjában található Szociális Design Hub. A Hub célja, hogy hosszú távon valódi társadalmi hatást érjen el az egyetemen belüli és külső partnerekkel történő együttműködésben. Ennek érdekében civil szervezetekkel, önkormányzatokkal, általános-, közép- és felsőoktatási intézményekkel, kutatóintézetekkel és piacorientált vállalatokkal valósít meg kooperációkat (példáért lásd Csernák et al. 2022; Fehér, Szerencsés 2023). A hallgatók bevonásának legkézenfekvőbb módja a folyó kutatási projektekhez való kapcsolódás, de fontos a szakokon átívelő interdiszciplináris, kutatás-fejlesztés-innováció (KFI) típusú kurzusformátum, továbbá – mivel a tevékenységek nagy része Budapesttől 200-250 kilométerre valósul meg – a terepmunkának is kiemelt jelentősége van. A Hub az elmúlt évtizedben sokféle terepmunka alapú oktatási formátummal kísérletezett, egy-két napos workshopok, valamint nyári egyetem vagy kurzushét formájában. A Hub a partnereivel design alapú gyakorlati kutatás keretében működik együtt, participatív folyamatokon keresztül, illetve tudásközpontként is működik a MOME-n belül: támogatja az intézményben folyó kapcsolódó tevékenységeket és igyekszik új tudást is behozni.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) Minor Média/Kultúra Kutatóközpontját elsősorban azzal a céllal alapították, hogy az ELTE BTK szervezeti keretein belül erősödjön a médiaképzés és a médiatudomány szerepe a demokratikus médiareprezentáció elősegítésében, illetve ellensúlyozzák az elismerés politikájának és a társadalmilag igazságos reprezentációnak a válságát, ami a médiához való egyenlő hozzáférés hiányában, a kisebbségi identitások többségi kontrolljában, a reprezentáció kisajátításában ragadható meg. A Romakép Műhelyből megszülető Minor Média a Romakép hagyományát a részvételi alapú filmkészítéssel bővítette ki. A filmoktatás Haragonics Sári dokumentumfilm és részvételi videós facilitátor katalizátor módszerére épül (Haragonics 2022, 2023). 2023 szeptemberében az ELTE Média és Kommunikáció Tanszékén elindult a 41 kredites „Részvételi médiakultúra” specializáció. A Minor Média által vitt oktatási program a részvételi videózás mellett a részvételi akciókutatás és a művészetalapú részvételi kutatás módszereibe, valamint a közösségi rádiózásba és a részvételi újságírásba vezeti be a hallgatókat (példáért lásd Müllner 2022a; Varga 2022, 2023).

A Szegei Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar Kutatóközpont (SZTE GTK KK) közösségi szerepvállalás jellegű együttműködései egy részvételi akciókutatási (RAK) folyamattal kezdődtek 2011-ben, a szegei mélyszegénységben, szegregált körülmények között élő roma közösségek érdekében és velük együttműködésben (Málovics et al. 2021b). 2017-ben a *service learning* (közösségi önkén-

tesség) módszertana alapján kezdődött el a hallgatók és a civil szervezetek összekapcsolása (Juhász, Málóvics, Bajmócy 2021). A „Közösségi önkéntesség” című kurzuson szemeszterenként 12-15, a társadalmi igazságosság ügyén dolgozó helyi civil szervezettel folyik együttműködés. A KK munkatársai 2018 óta dolgoznak együtt hallássérült fiatalok közösségével és a támogató helyi érintettekkel, szintén együttműködő és akcióorientált kutatási keretben¹ (Gébert et al. 2022; Mihók, Juhász, Gébert 2023). A kialakított oktatási és kutatási együttműködések következménye volt egyrészt az egyetem működésére történő folyamatos kritikai reflexió, másrészt 2018 óta a kari és egyetemi esélyegyenlőség témakörére fordított nagyobb figyelem² (Málóvics et al. 2022).

A Budapesti Corvinus Egyetemen 2017-ben alakult meg a Corvinus Science Shop (CSS), amelynek előképe egy bő tíz évvel korábban indult *service learning* tantárgy. A Science Shop 2021 óta Kompetencia Központként működik az egyetemen. A *science shopok* révén az egyetemi oktatás és kutatás a közösség kérdéseire ad választ (Fokkink, Mulder 2004). A *service learning* és a felelősségteljes kutatás és innováció (Responsible Research and Innovation, RRI) hagyományaira építkezve a Corvinus Science Shop a közösségbe ágyazott oktatás és kutatás (Community Engaged Research and Learning, CERL) fogalmával (Matolay, Frigyyik 2022) írja le a működését. A Freire-féle emancipációs oktatás felé történő elmozdulás (Tassone, Eppink 2016) és Mezirow transzformatív tanulás koncepciója (Toarniczky, Matolay, Gáspár 2019) szerepelnek a célkeresztjében. Alapértékei (közösen, hatáson, felelősen) az egyetemi polgároknak és a közösség tagjainak a közös tanulási folyamaton alapuló munkáját hangsúlyozzák, melynek során elismerik a (tudományos és gyakorlati, akadémiai és civil stb.) tudások sokféleségét, egyenlőségét és a tanulás kölcsönösségét (Matolay et al. 2019). A CSS az egyetemen belül javarészt oktatókkal és kutatókkal teremt kapcsolatot. Egyetemistákkal főként az oktatókon keresztül, a közösségi partnerek kérdéseit feldolgozó kurzusprojektekben találkozik, ám közvetlen kapcsolódásra is kínál lehetőséget szakdolgozati és tudományos diákköri kutatások, illetve *science shopos* gyakornoki, demonstrátori pozíciók révén, továbbá egyetemi támogató területi munkatársakkal is keresi a közös utakat.

A fenti példák mind EKSZ kezdeményezéseknek tekinthetők: az oktatáson és kutatáson keresztül (is) közvetlenül kapcsolódva, ezen egyetemi fő missziókat is gazdagítva működnek együtt külső, marginalizált/periferizált érintettekkel, illetve az ő érdekeiket képviselő szervezetekkel (leginkább, de nem kizárólag civil-szervezetekkel) (2. táblázat). Céljuk kiterjed a társadalmi hatások elérésére is, amit elsősorban kvalitatív eszközökkel igyekeznek értékelni. A hatásértékeléshez hasonlóan változatos a külső partnerekkel történő együttműködések során alkalmazott módszerek köre is. Ez a műhelyek közötti tudományági-tudományterületi különbözőségekből is fakad: más módszereket kíván és enged meg a művészeti oktatás és kutatás, mint a médiaképzés, illetve az üzleti felsőoktatás.

2. táblázat: Az esetként szolgáló négy műhely fontosabb jellemzői³
Major characteristics of UCE Units serving as case studies for present research

	MOME Social Design Hub	ELTE Minor Média	SZTE GTK Kutatóközpont	Corvinus Science Shop
Tudományterület, diszciplína	Művészeti oktatás és kutatás	Médiaképzés, médiakutatás	Ökológiai közgazdaságtan (transzdiszciplináris, problémamegoldó központú megközelítés)	Közgazdaságtan, üzleti tudományok
Cél	Hosszú távú valódi társadalmi hatás a MOME-n belüli és külső partnerekkel történő együttműködésben	Médiaképzés és médiatudomány szerepének erősítése a demokratikus médiareprezentáció elősegítésében; a társadalmilag igazságos reprezentáció támogatása	Társadalmi igazságosság és környezeti fenntarthatóság értékeinek erősítése ökológiai közgazdaságtani (transzformatív) szemléletben	A közösségi (civil) kérdésekre választ adva, a közösség jólétét, a társadalmi-ökológiai problémák innovatív megoldását, az ügyet és az azokért dolgozó társadalmi szervezetek működését előmozdítani, felelősségteljes, partnerségre épülő kapcsolatban
Alkalmazott megközelítés/módszer	Szociális design	Aktivisták művészet és tudományos reflexió; részvételi alapú filmszerkesztés (katalizátor módszer); részvételi akciókutatás; művészetalapú részvételi kutatás; közösségi rádiózás; részvételi újságírás	Részvételi akciókutatás, együttműködő és hatásorientált kutatás, service learning, esélyegyenlőségi törekvések	Science shop; felelősségteljes kutatás és innováció; közösségbe ágyazott oktatás és kutatás; emancipációs oktatás

	MOME Social Design Hub	ELTE Minor Média	SZTE GTK Kutatóközpont	Corvinus Science Shop
Külső partnerek	Civil szervezetek, önkormányzatok, általános-, közép- és felsőoktatási intézmények, kutatóintézetek, vállalatok	Roma és nem roma szereplők, akik tudományos vagy tapasztalati szakértőként a roma közösség elfogadásáért az érintettekkel közösen dolgoznak	Hatalom nélküli, marginalizált/periferizált érintettek és közösségek, illetve az ő érdekeiket képviselő civil szervezetek; társadalmi vállalkozások	Civilek; non-profit szervezetek; társadalmi vállalkozások; szervezeti formával nem bíró aktív közösségek
Kapcsolódás egyetemi fő missziókhöz	Együttműködések kutatási projektek és kurzusok keretei között	Együttműködések kutatási projektek és kurzusok keretei között	Együttműködések kutatási projektek és kurzusok keretei között	Közösségi partnerek kérdéseit feldolgozó kurzusprojektek, szakdolgozati és TDK-kutatások
Hatásértékelés	Narratív alapú mérés, naplózás, interjú, kérdőív	A közösségek részéről: résztvevők száma, elkészült filmek száma és elemzése, informális visszajelzések; egyetemi hallgatók részéről OMHV-riportok, kurzusértékelések; a kutatóközpont munkatársai részéről: tanulmányok	Tudományos publikációk, mint öntreflexív frások; elemző audiovizuális napló; kutatási napló; egyéni mélyinterjúk; informális beszélgetések	Hatástérkép; projektzáró oktatási közösségi partner-science shop munkatárs reflexív beszélgetések; egyetemistákhoz és közösségi partnerekhez eljuttatott kérdőíves felmérések; hallgatókkal készített egyéni és csoportos interjúk

Forrás: Bajmócy, Mihók, Gébert (2022); Csernák et al. (2022); Fehér, Szerencsés (2023); Gébert et al. (2022); Haragónics (2022, 2023); Juhász, Málóvics, Bajmócy (2021); Málóvics et al. (2019, 2021, 2022); Málóvics, Juhász, Bajmócy (2022); Málóvics, Méreinté Berki, Mihók, Juhász (2021); Mihók, Juhász, Gébert 2023; Müllner (2022a, 2022b, 2023a); Varga (2022, 2023) alapján a szerzők szerkesztésével; Forrás: Bajmócy, Mihók, Gébert (2022); Csernák et al. (2022); Fehér, Szerencsés (2023); Gébert et al. (2022); Haragónics (2022, 2023); Juhász, Málóvics, Bajmócy (2021); Málóvics et al. (2019, 2021, 2022); Málóvics, Juhász, Bajmócy (2022); Málóvics, Méreinté Berki, Mihók, Juhász, Gébert 2023; Müllner (2022a, 2022b, 2023a); Varga (2022, 2023) alapján a szerzők szerkesztésével

A műhelyek hatásainak értékelése: módszertan

Jelen tanulmány módszertani értelemben az analitikus autoetnográfiahoz áll közel. Az analitikus autoetnográfia lényege, hogy a kutatók (tanulmányunk szerzői) egyrészt a kutatási folyamattal kapcsolatos döntéseket meghozó kutatócsoport teljes jogú tagjai (beavatkozók, nem kizárólag megfigyelők), másrészt e szerepet a (tudományos) publikációkban is transzparensten vállalják, harmadrészt elkötelezettek egy elemző (analitikus) kutatási folyamat irányába, amely szélesebb társadalmi jelenségek jobb elméleti megértését (is) segíti (Anderson 2006, 375.).

Tanulmányunk esetében ez a következőket jelentette. Először is az egyes, esetpéldaként szolgáló műhelyek létrehozásában és működtetésében részt vevő szerzők az általuk képviselt műhelyre vonatkozóan reflektáltak a tanulmányban felvetett kutatási kérdésre: „Mi lehet az egyetemi közösségi szerepvállalás szerepe a társadalmi innovációk létrehozásában, magyarországi környezetben?” Ezek a reflexiók az adott műhely hatásértékelési adatai (2. táblázat) alapján, deduktív módon történtek: a kutatási kérdéshez kapcsolódóan, annak elméletből származtatott fogalmai, mint „kategóriák” mentén elemezték a kvalitatív szövegeket, ún. deduktív tematikus elemzést (Braun, Clarke 2021) alkalmaztak.

Ezt követte a dokumentumok teljes szerzői körben történő megvitatása és a közös reflexió, melyet újabb egyéni reflexiók és csoportos megvitatás követett. Így az adatelemzés során rendre megjelent mind a belső (az egyes műhely munkatársai elemzik saját tevékenységüket), mind a külső (más műhelyek képviselői reflektálnak az adott műhelyről készült elemzésre) pozíció, amely fontos minőségbiztosítási kritérium nemcsak etnográfiai kutatásokban, de általában a kvalitatív kutatásban is (Dwyer, Buckle 2009).

Eredmények: az egyetemi közösségi szerepvállalás társadalmi hatásai

Ebben a fejezetben az előző részben bemutatott műhelyek társadalmi hatását és a társadalmi hatások kapcsán jelentkező kihívásokat ismertettük (3. táblázat).

Miként a 3. táblázatból látható, az EKSZ tevékenységek *a partneri együttműködések*en keresztül fejtik ki társadalmi-közösségi hatásukat: elválaszthatatlannak a partnerek céljaitól és együttműködésről együttműködésre változnak. Az EKSZ hatást gyakorol az *oktatásra* is, mind módszertani értelemben (pl. a Corvinus Science Shop szervezetével kooperáló kurzusok esetében), mind pedig új kurzusok, terepmunka alapú oktatási formátumok (egy-két napos workshopok, nyári egyetem, kurzushét), vagy akár teljes képzési programok kialakításával. Az oktatás ezen új, a megszokottól eltérő módjain keresztül hat az oktatókra és a hallgatókra is.

3. táblázat: Az esetpéldaként szereplő EKSZ műhelyek társadalmi hatásai
Social impacts of UCE units serving as case studies for present research

	MOME Social design Hub	ELITE Minor Média	SZTE GTK Kutatóközpont	Corvinus science shop
Hallgatók	Közösségekkel történő közös design-alapú munka megismerése. Társadalmi érzékenységre nevelés, látóköri kiegészítés, empátia, tervezői tudatosság, szociális érzékenység, döntési eszköztár fejlődése.	Eltérő szakokról érkező hallgatók koedukációja. Különböző társadalmi státuszú fiatalokkal történő közös munka alapján létrejövő tanulás: kilépés a komfortzónából / társadalmi buborékból, a másik tevékeny megismerése és ezzel párhuzamosan önmagunk kutatása.	Társadalmi érzékenység növekedése, látókör kiszélesítése, empátia fejlődése. Önkéntes munka iránti hosszabb távú elköteleződés.	Életszerűbb, valós tétellel bíró munka: extra motiváció, kihívás, nyomás. Társadalmi érzékenység, empátia, felelősségvállalás, kritikai gondolkodás, reflexió fejlesztése. A hallgatók a partnerek önkéntesivé, munkavállalóivá, a science shop gyakorlatozóivá válnak. Tanévente 700-900 hallgató résztvevője.
Intézmény	Szociális design elfogadottságának és ismertségének növekedése: egyre több ilyen témájú diplomamunka, területéhez kapcsolódó kurzus, téma iránt érdeklődő hallgató.	Részvételi módszerek beépítése a képzésbe: részvételi filmes kurzusok, témában született szakdolgozatok. Elkészült filmek beépítése egyetemi kurzusok, workshopok tananyagába. Új képzési program: részvételi médiakultúra specializáció.	Esélyegyenlőség témájának láthatósága növekszik; korábban nem kezelt helyzetek kezelése; vonatkozó hallgatói szolgáltatások javulása (pl. mentálhigiénés tanácsadás). Esélyegyenlőség intézményesülése elindul kari szinten, ez hatással van az egyetemre is. Kari közösségi szerepvállalási stratégiát megalapozó dokumentum. SZTE szintű közösségi központ tervessze.	Biztonságos, támogató, fejlesztő környezetet az oktatók számára, ahol hasonló gondolkodású kollégákkal találkozhatnak, fogalmi kevertet kaphatnak addig implicit oktatási vágyaik kapcsán: az indulás óta több mint 50 oktató-kutató kolléga résztvevője. Az üzleti képzésben nem gyakori társadalmi felelősségvállalási téma gyakorlati megjelenése. Pozitív hatás az egyetem megítélésére.

MOME Social design Hub	ELTE Minor Média	SZTE GTK Kutatóközpont	Corvinus science shop
Partnerek	Partnerszervezetek (iskolák, tanodák) céljainak támogatása.	Partnerek céljainak támogatása. Új, hosszú távra elköteleződő önkéntesek. Partnerek civil és akadémiai kapcsolati hálójának gyarapítása.	Partnerek céljainak támogatása: megoldási javaslatok a partnerek problémáira, alkalmazásban történő előmozdítás, akadémiai kapcsolatok építése. Legitimáció, egy nagy intézmény nyújtotta potenciális biztonság, erőforrások. Új önkéntesek, munkatársak.
Kihívások	Hallgatói oldalról a hosszútávú elköteleződés megteremtésének nehézségei, a képzés szerkezetéből következően. Szervezetek céljainak, prioritásainak menet közbeni változása. Finanszírozás kiszámíthatatlansága, rövidtávúsága, ami miatt nehezen kapcsolható az oktatáshoz.	Filmkészítés ügyközpontúvá tétele. Hatásmérés a közvetlen hatáskörön túlmenően. Projektalapú működés, hazai projektfinanszírozás merevsége.	A tantermi falakon túli világgal kapcsolatot teremteni minden partneri viszonyban vágyott és tervezett, ám az oktatási portfólió többnyire egyetemi jelenlétet, alkalmasint órai bekapcsolódást kíván meg.

dályozó tényezők (pl. fogyasztói szemléletmód, kiüresedett képviseleti demokrácia, a kapitalista termelési / gazdálkodási viszonyokra jellemző környezeti és társadalmi kizsákmányolás) tehetetlenségére.

MOME Social design Hub	ELTE Minor Média	SZTE GTK Kutatóközpont	Corvinus science shop
<p>Résztevő gyerekek önbizalmának, önreflexiójának, társas kapcsolatainak, alkotással kapcsolatos pozitív érzéseinek megerősödése. A design kontextusán keresztül pozitív reprezentáció építése egy erősen marginális társadalmi csoportról és által. A gyerekek szempontjaira koncentrált figyelem irányul, és teljes értékű partnereként jelennek meg a városi ökoszisztéma alakításában.</p>	<p>Különböző társadalmi státuszú fiatalok együttműködésének emancipatív ereje. Részvételi módszerek (film) megjelenése a filmkészítés főáramában (pl. Magyar Független Film és Videó Szövetség éves fesztiváljának „legkiemelkedőbb alkotóműhely” díja). A filmek a térben kiterjesztve fesztiválforgalmazásba, nagyvárosi kulturális terekbe kerülnek be.</p>	<p>Partneregyesületek céljainak támogatása (helyi szintű hatások): az indulás óta több mint 20 közösségi partner, akik a legkülönbözőbb ügyekben dolgoznak, pl. roma tanodák és közösségi házak létrehozása, roma érdekvérvényesítés, helyi rászoruló emberek élelmezése; kulturális programok megvalósítása; szegedi LMIBT+ közösség érdekvérvényesítése; látássérült személyek támogatása; nagyothalló és siket közösség helyzetének, társadalmi kihívásainak kommunikálása.</p>	<p>Partneregyesületek céljainak támogatása (helyi szintű hatások): az indulás óta több mint 50 közösségi partner, akik a legkülönbözőbb ügyekben dolgoznak.</p>
<p>Szélesebb közösség</p>			

MOME Social design Hub	ELTE Minor Média	SZTE GTK Kutatóközpont	Corvinus science shop
<p>A földrajzi távolság kihívás (a kutatások jelentős része kihelyezett helyszínen, települések keretében zajlik (Bódvaszilas, Tomor, Zalakerék, már stb.). Kimozdulás az akadémiái közegekből és gondolkodásból, új szempontok, csak a helyszínen megszereshető tapasztalatok.</p>	<p>Partner tanodák az országhatáron innen és túl (Bag, Duna-szekcső, Hódmezővásárhely, Kacsics, Kémes, Őrmező, Siklósd, Sárospatak, Székelyváros, Tomor). A társadalmi buborékból történő fizikai kilépéshez, a másság tevékeny megismeréséhez fontos a résztvevők közötti kulturális/társadalmi távolság.</p>	<p>Nagy társadalmi hatalmi távolság: nehéz valóban egyenlő viszonyokat teremteni, ami viszont szükséges a határátlépéshez és kölcsönös tanuláshoz, az absztrakt tudományos és helyi tudás kombinációjához. Kizárólag helyi (települési szintű) kapcsolódások. Okok: (1) a földrajzi távolság személyes kapcsolatok ápolását megnehezítő hatása; (2) osztozás a helyi környezeten.</p>	<p>Partnerek és hatások Szekszárdtól Berettyóújfaluiig, Pécsről Miskolcig az ország számos területén. A közösségi partnerek többégyenlően akkor fővárosi, Pest megyei. Külön figyelem a science shop közvetlen környezetére (Budapest IX. kerülete) a helyi beágyazódás növelése érdekében.</p>

Forrás: a szerzők szerkesztése

Az együttműködések sokfélesége a kihívások sokféleségét is eredményezi: ezek ráadásul léptéküket tekintve az egyes projektekhez, illetve módszerekhez közvetlenül kapcsolódó problémáktól (pl. filmkészítés ügypontúvá tétele) a nagyobb rendszerek, valamint a tágabb környezet által támasztott kihívásokig terjednek. Ráadásul az, hogy ki mit értekel kihívásnak egyáltalán, szintén nem egységes, hanem a résztvevők perspektíváját tükrözi.

E partneri kapcsolódásokban fontosak a személyes kapcsolatok, amelyek kialakításának és ápolásának időigénye önmagában is jelentős, a földrajzi távolsággal pedig jelentősen növekszik. Ezért, ha az egyetemi közösségi szerepvállalás során nem „helyben dolgozunk”, a földrajzi távolság komoly kihívást jelenthet. Kapcsolati értelemben viszont éppen a távolság szükséges a komfortzónából vagy társadalmi buborékból történő (fizikai) kilépéshez, a másik fél tevékeny megismeréséhez, egymás társadalmi és fizikai tereinek megtapasztalásához, és így a folyamaton belüli jó minőségű megismerés és tudás létrehozásához.

Végül, az EKSZ nemcsak az akadémiai, hanem a nem-akadémiai szereplők oldaláról is többletbefektetést is igényel, mindenekelőtt időben, de más formákban és forrásokat illetően is.

Diszkusszió: egyetemi közösségi szerepvállalás és társadalmi innováció

Tanulmányunk diszkussziójában kutatási kérdésünk (mi lehet az egyetemi közösségi szerepvállalás szerepe a társadalmi innovációk létrehozásában, magyarországi környezetben) megválaszolására törekszünk, a transzformatív társadalmi innovációk korábban bemutatott (1. ábra) megjelenési formáin keresztül.

Új tudás

A problémákkal, megoldási lehetőségekkel kapcsolatos újfajta tudás létrehozása, illetve a tudáselőállítás újfajta módjai mindegyik műhely esetében megjelennek. A MOME Social Design Hub teljes interdiszciplináris designkutatási módszerére érvényes, hogy a közös designkutatás, tervezés és alkotás a különböző típusú résztvevők esetében alapvetően a megismerés kiszélesítését célozza a kreativitás-alapú kompetenciák irányába, illetve ezeknek a kreatív kompetenciáknak a mindennapi életbe történő illesztését segíti elő.

Az ELTE BTK Minor Média Kutatóközpont esetében az új tudás több szinten jelenik meg. Egyrészt az együttműködő szervezeteknél, akiknek képviselői elsajátítják a filmkészítés alapelveit, megtanulnak együttműködni a filmkészítés során és megtanulják a filmet képviselői funkcióban alkalmazni. Másrészt az egyetemi hallgatóknál és a továbbképzésre jelentkező tanároknál, akik a részvételi filmzést társadalomkutatási és pedagógiai módszerként sajátítják el, hogy később facilitátorként alkalmazzák azt. Harmadrészt a kutatóknál és filmeseknél is, akik a

projektek során szövetségi mivoltukban tanulnak a tapasztalati szakértőktől, illetve folyamatosan újratanulják és revidéálják saját módszerüket. Végül, a filmet közönségként megtapasztaló rétegnél, akik a társadalmi valóság egy új, autentikus reprezentációját ismerik meg.

Az SZTE GTK KK részvételi kutatásai során az együttműködésre épülő módszertan különböző formái, a mély megismerés, a kutatói reflexió és akcióorientált lépések gördülő folyamata magas működőképességű tudást eredményez és tesz láthatóvá az érintett társadalmi csoportról a disszemináció, illetve akció által. Az egyetemi résztvevők a tevékenységek során folyamatosan tanulnak a részvétel és együttműködés módszereiről. A hallgatók szintén a tapasztalat által tanulnak a civil szervezetek működéséről, illetve azon társadalmi csoportokról, melyeket a kurzusok keretében közelebről megismernek az önkéntesség és együttműködő kutatás révén. És persze a partnerek (civiliek, egyes társadalmi csoportok tagjai) is tanulnak az együttműködésektől függően arról, hogy miként zajlik egy kutatás menete, továbbá hogyan bővíthetők az egyének és társadalmi csoportok lehetőségei az együttműködések által.

A Corvinus Science Shop társadalmi innovációként egyfelől a közösségi partnerek társadalmi innovációit értelmezi, amelyek kibontakoztatásához, megerősítéséhez az egyetemi kapcsolódások, oktatási és kutatási eredmények, a közösségi kérdésekre adott válaszok (új tudás) révén járul hozzá. Másfelől az egyetem és a társadalom kapcsolatának megújítását, újraértelmezését is társadalmi innovációnak tekinti, részint már létező, részint alakuló fogalmi és módszertani keretben és intézményesített formában. Utóbbit tekintve, a science shop azáltal teremt új tudást, ahogy egyetemi polgárok a közösségi partnerek révén megismerik a társadalmi hasznosság megteremtésének új, változatos módjait, szervezeteit, azok filozófiáját és működését, és ahogy azt a maguk számára értelmezik. Mindez kimozdít a vállalatközpontú és főáramú gazdasági gondolkodásból, valamint az érintett tantárgyakban az elméleten túl a megtapasztalás szintjén is tudást teremt a közösségi partnerekkel történő együttműködés révén. Eközben a tantárgyi tartalom túl ugyancsak új tudás keletkezik a közösségbe ágyazott oktatás és kutatás módszertanait, gyakorlatát és az egyetemi támogató folyamatokat illetően.

Új szervezeti, szerveződési formák

Az új szervezeti, szerveződési formák megjelenése (újfajta együttműködések létrejötte, jelenlegi együttműködési formák átalakulása) érvényes a MOME Social Design Hub teljes interdiszciplináris designkutatási módszerére: a design-alapú megközelítések a meglévő vagy újonnan kialakuló együttműködések jellegére is hatással vannak a közös alkotáson keresztül újrarendeződő erőviszonyok szintjén. Fontos szem előtt tartani, hogy a közös alkotásban is sokféle részvétel képzelhető el, és ennek aránya közösségről közösségre változik.

Az ELTE BTK Minor Média Kutatóközpont esetében e tevékenység az új partneri viszonyokban és új képzési formákban érhető tetten, például a változatos formákban zajló, szakok és tanszékek, valamint egyetemi és civil szervezetek közötti együttműködésekben. Jó példa a „Részvételi médiakultúra” specializáció mint új egyetemi oktatási keret, a koedukációra építő tantárgyak, vagy épp a „kí-vülre kerülés” (*displacement*) pozitív irányú koncepciója, melynek révén egymástól távoli közösségek találkoznak és filmeznek (Dunaszekcső-Tomor médiatábor 2021, 2023; Müllner 2022c, 2023b).

Az SZTE GTK KK egyetemi közösségi szerepvállalása a legtöbb szereplő életébe és együttműködési módjába új szerveződési formákat és hatalmi változásokat hozott. Kiemelten megerősödött a Kutatóközpontban folyó kutatások részvételi és emancipatorikus jellege (ami eltér a hagyományos kutatások céljától): a helyi roma közösséggel történő kooperáció például hozzájárult ahhoz, hogy a Cigány Nemzetiségi Önkormányzat képviselőjének érdekképviseleti ereje jelentősen megnőtt a városban. A „Közös Jelek” részvételi kutatásban a hallássérült és halló fiatalok kutatócsoportot alkotnak a szenior kutatókkal együtt, közösen fogalmazzák meg a kutatás kérdéseit, céljait, illetve mutatják be a kutatás eredményeit konferenciákon és a helyi érintetteknek, miközben saját életüket is aktívan alakítják a tapasztaltak által. A „Közösségi önkéntesség” című kurzus hosszú távú civil szervezeti partnerei működésük részeként rendszeresítették a kurzuson való részvételt, félévről félévre tapasztalatot szereznek és alakítják az önkéntesek felkészítésének, bevonásának módját, amely több partner számára is fejlesztést igénylő, új szervezeti feladatnak bizonyult. Az oktatók és hallgatók egyetemi kurzushoz képest szokatlan hatalmi struktúrában dolgoznak, ahol természetesen a horizontális kapcsolatok túlsúlya érvényesül. A hallgatók értékelésének feladata és felelőssége megoszlik a szervezetek és az oktatók között, az oktatók/szervezetek és a hallgatók között pedig nincs tere a hierarchikus viszony megerősödésének, mert a siker mindhárom fél kölcsönös együttműködésén alapul. Általánosságban, a civil partnerekkel hosszú távon egy horizontálisabb kapcsolatrendszerű együttműködés zajlik, amit az is alátámaszt, hogy a civilek is egyre nyitottabbak, egyre inkább hajlandók arra, hogy ötleteikkel, kéréseikkel megkeressék az egyetemi szereplőket. A központ munkatársai moderáltak már érdekképviseleti találkozót, írtak önkormányzati beadványokat. A „Közösségi önkéntesség” című kurzus hallgatói közül többen hosszú távon is önkéntesek maradtak, néhányan a szervezetek oszlopos tagjaivá váltak. A központ a helyi civil társadalom kapcsolati hálóját is aktívan alakította a tevékenységeivel, ahogyan rendezvények, kurzusok révén a szervezetek és oktatók közötti ismeretségeket és együttműködések is elősegítette.

A Corvinus Science Shop alulról szerveződése, oktatói javaslat alapján történő intézményesülése az új szervezés példája. Az egyetemi struktúra változásai miatt több helyen szerepelt működése eddigi öt éve alatt, de kiépített támogató folyamatait, azok újszerűségét a szervezetben megtartotta azáltal, hogy az okta-

tó-kutatókat nem a struktúra felől (jellemzően a tanszék- vagy intézetvezetőkön keresztül) közelíti, hanem hozzájuk közvetlenül, kollegiális oktatói létükben kapcsolódik. A közösségbe ágyazott kurzusprojektek közösségi partnerekre érzékeny és figyelmes szervezési folyamatai ugyancsak az új szervezés példái, gyakorlati megvalósításuk az új cselekvéshez is köthető. Az egyetem addigi érintetti kapcsolataitól eltérő, új módon teremti meg a kapcsolatokat a közösségi partnerek és az egyetemi polgárok között, a partnerségnek e helyzetre, kapcsolatra szabott formáival, az egyetem más külső érintettekkel szervezett kapcsolataitól eltérően, nem monetizáltan, nem hierarchikusan. Új szervezés jellegű hangsúlyos társadalmi innovációt ültetnek a gyakorlatba a science shopnak azok a közösségi partnerei, akik hosszabb távra elkötelezett, rendszereséget, távolságot stb. vállaló önkéntesek szervezése útján valósítják meg például mélyszegénységben, szegregátumban élők vagy tartósan kórházban lévő gyerekek oktatását, társas kapcsolataik fejlesztését. A science shop e konkrét partnerek társadalmi innovációját például önkéntességről szóló szakdolgozati kutatással, hatásméréshez adatfelvétellel, potenciális üzleti bevételek tervezésével támogatja.

Új keretezés

A MOME Social Design Hub kezdeményezése esetében a problémák és megoldási lehetőségek újfajta keretezése elsősorban a gyermekek mobilitását vizsgáló városi design kutatásban jelenik meg, ahol a várost, mint ökoszisztémát az azt közösen használó szereplőkkel együtt vizsgálták. Ügyeltek arra, hogy az iskolás gyerekek korábban elhanyagolt szükségleteit előtérbe helyezték, s ezzel az autóvezetők viselkedésének hosszabb távú változását beindítsák. Ebben az esetben az újfajta keretezés a kiskorú résztvevők számára saját maguk újrakeretelését is katalizálta, hiszen az önérvényesítés gyakorlatán keresztül a városi környezetre történő ráhatás a terekkel kapcsolatos felelősségvállalást és kötődésérzetet is erősítette.

Az ELTE Minor Média esetében az új keretezés egyrészt a részvételi filmezés módszertani keretét jelenti, ami a jövőben kiegészül a média új részvételi formáival (pl. részvételi újságírás, közösségi rádiózás). Másrészt, a részvételi videó mint módszer lehetővé teszi, hogy segítségével a bevonódó csoportok újrakeretezzék magukat, kimozdítsák a róluk rögzült képet és új, számukra hitelesebb reprezentációkat hozzanak létre önmagukról és saját világukról. Ily módon az új keretezésben felismerhető a jótékony „kívülre kerülés”, amit fent az új szerveződések kapcsán már említettünk. A sablonos, megszokott, sztereotip képen kívül kerülni, arra reflektálni, majd alternatív önképek segítségével ki- vagy elmozdítani azt a helyéről – ennek elősegítése a Minor Média egyik legfontosabb célja.

Az SZTE GTK KK fokozatosan épülő egyetemi közösségi felelősségvállalása az évek során lehetővé tette, hogy a társadalmi igazságosság és fenntarthatóság céljai, valamint a helyi közösséggel való együttműködés keretezze a tevékenységét. A helyi közösségi szerepvállalás a kari szervezetet is formálta: az együttműködő

kutatások, kurzusok, tevékenységek az egyetemi harmadik misszió gyarapításaként általános legitimitációt nyertek. A tevékenységek mikrokeretei is folyamatosan megújulnak: pl. újragondolják a kurzusok általános felépítését, a frontális oktatási módszerek helyett bevezetik a tapasztalati tanulást, előtérbe helyezik a helyi civil szervezetek részvételét és eltérnek az egyetemi általános megoldásoktól, illetve kari esélyegyenlőségi bizottság működik a vonatkozó kérdések kezelése érdekében. Az egyetem újfajta szerepe és képe formálódhatott meg a helyi civil szervezetek számára: eszerint az a helyi társadalmi kihívások kezelésében részt vesz, az érintettekkel együttműködik, és a tudás előállítását a sokféle társadalmi szereplővel közösen és e szereplőkért is teszi.

A Corvinus Science Shop az új keretezést illetően egyrészt a tudások már említett sokféleségéről és egyenlőségéről szóló, felsőoktatásban nem szokványos narratívát kínálja. Másrészt, a közösségi partnerek küldetése, működési filozófiája révén nyújt átkeretezési lehetőséget például az egyetemi tanulmányok egyik központi fogalma, az értékteremtés értelmezése kapcsán, a társadalmi értéktérítés létét legitimálva, lehetséges primátusát is bemutatva. A közösségi partner új keretezés fókuszú társadalmi innovációjára mintát azok a szervezetek adnak, amelyek például az autizmust keretezik át neurodiverzitásként, a gyermeki rosszaságot traumareakcióként, meg nem értettségként, és ezekre a megközelítésekre építik tevékenységüket. A science shop kurzusprojektje a partnerek munkáját például fogyatékoság mértékét felmérő applikáció előkészületi munkáival, gyermektáborok költségkalkulációival, potenciális társadalmi vállalkozási modellek végiggondolásával támogatta.

Új cselekvési módok

A MOME Social Design Hub esetében az új cselekvési módok (újfajta tevékenységek, a cselekvés újfajta módjainak létrejötte) elsősorban a Fruska program központi elemeként határozható meg. Ebben az esetben ugyanis a hátrányos helyzetű fiatal lányok célcsoportja új tanulási helyzeteken és kontextuson keresztül kapcsolódik be egy kapacitásfejlesztésbe és egyenlőségen alapuló közös fejlesztési folyamatokba. Az elsődleges tapasztalatok tükrében kihívást jelent kimozdulni a megszokott társas dinamikákból, de a résztvevők önbevallásos hátskövetése azt sugallja, hogy szerteágazó indirekt hatást eredményez az önkép, a közösségi értékek vagy a hosszabb távú célkitűzések terén. Ebben az esetben kulcsfontosságú, hogy a jelenlegi maker mozgalom és makerspace-ek (digitális kézművességnek otthont adó közösségi terek) nem elég befogadók a társadalom marginalizált csoportjai számára, így a kezdeményezés célja volt e tereket kitágítani, abban helyet teremteni a hátrányos helyzetű lányok számára.

Az ELTE Minor Média esetében a társadalmi innováció másik három dimenziójában megjelenő hatások az új cselekvési módok, az aktív „csinálás” révén jönnek létre: a filmes folyamat során a résztvevők az első pillanattól kezdve

filmeznek – és ez teljes mértékben indokolt, ha arra gondolunk, írni tanulni is csak ceruzával a kézben lehet. Ez az aktív csinálás a filmes folyamat természetéből fakadóan összetett. A filmezést nemcsak kamerázással és hangrögzítéssel, illetve rendezéssel csinálják, hanem bemelegítő közösségépítő gyakorlatokkal, a folyamat gondos megtervezésével, képes forgatókönyv készítésével, dokumentum és fikció előzetes megkülönböztetésével, a megfelelő riporteri kérdések kitálalásával, interjú technikák elsajátításával, a megfilmesítendő témák kutatásával, fikciós karakterépítéssel stb., majd utómunkákkal (vágás) és a terjesztés lehetőségeinek kihasználásával. Folyamatosan csapatban kell dolgozni, ahol mindenkinek szerepe és felelőssége van, legyen az egy tizenévesekből álló stáb, egy huszonévesekből álló egyetemi szeminárium, vagy egy idősebbek részvételével zajló workshop, illetve továbbképzés.

Az SZTE GTK KK egyetemi közösségi szerepvállalási kezdeményezései a hét-köznapok és a gyakorlatok szintjén számos konkrét tevékenységet eredményeznek a szereplők részéről. A helyi roma közösséggel közösen szervezett és működtetett részvételi akciókutatás vezetett a helyi roma tanoda és közösségi ház kialakításához, működtetéséhez és fenntartható finanszírozásához, ahol egyetemi hallgatók és kutatók heti rendszerességgel tanulnak és játszanak a gyerekekkel. A „Közösségi önkéntesség” című kurzuson a résztvevő hallgatók önkéntes tevékenysége egyenként hozzájárult a partneregyesületek szervezeti céljaihoz. A Közös Jelek együttműködő kutatás egyik gyakorlati célja pedig az, hogy feltérképezze és rendelkezésre bocsássa térkép formájában vagy egyéb formátumban azokat a városi tereket, programokat, akadálymentes szolgáltatásokat, amelyeket használhatnak a hallássérült fiatalok, amelyek erőforrást jelenthetnek számukra, illetve ahol jól érezhetik magukat.

A Corvinus Science Shop új cselekvésként ragadja meg, ahogyan a mindennapokban partnerségként értelmezi a közösségbe ágyazott oktatást, a támogatás és kísérés interakcióit, a közös fejlesztés és fejlődés lépéseit. A közösségi partnerek új cselekvés fókuszú társadalmi innovációjára konkrét példa a marginalizált, kisebbségben lévő és hátrányokat elszenvedő csoportoknak integrációs utat teremtő casting ügynökség. Ez aktív helyszíni toborzással és – a jövőkép kialakítása érdekében – az iparág szakmáinak helyi bemutatásával a kreatív iparban erősíti kedvezményezett csoportja reprezentációját. A science shop egy kurzusprojektje az ügynökség potenciális vállalati partnereinek azonosításával és rájuk szabott lehetséges együttműködési lehetőségek kidolgozásával járult hozzá e TI megszi-lárdulásához.

Egyetemi közösségi szerepvállalás, társadalmi innováció és közelség

Látható tehát, hogy az egyetemi közösségi szerepvállalás hazai gyakorlata – még akkor is, ha jelen tanulmányban pusztán négy kezdeményezést mutattunk be, az-az nyilvánvalóan nem tártuk fel az EKSZ hazai gyakorlatainak összességét – meg-

lehetősen változatos. Gyakorlatilag bármilyen tudományterület (egyetemi kar) képviselői találhatnak kapcsolódást az ilyen jellegű tevékenységekhez. A tevékenységek mellett a hatások is változatosak, mindegyik tárgyalt hazai egyetemi közösségi szerepvállalás számos és sokféle módon járul hozzá a társadalmi innováció megjelenési formáihoz. Ráadásul a külső (nem-akadémiai szereplőkre gyakorolt) hatások mellett visszahat magára az akadémiai szférára (arra, ahogy az egyetemen létezőnk, tudunk, csinálunk, keretezőnk, szervezőnk stb.), ott is társadalmi innovációk forrásává válik.

E külső (egyetemen kívüli) és belső (egyetemen belüli) társadalmi innovációs hatások a hallgatókra gyakorolt hatásokon keresztül (is) összekapcsolódnak. A hallgatók (mint az ilyen jellegű folyamatok gyakori kulcsszereplői) tudása gyarapszik, attitűdje az egyetemi közösségi szerepvállalás értékei (demokrácia, képesség tétel, társadalmi igazságosság, fenntarthatóság) mentén változik. A hallgatói perspektíva részévé válnak a vonatkozó alternatív (nem kizárólag piaci, hanem a szolidaritás és fenntarthatóság értékei mentén szerveződő) karrierutak, adott esetben ezeket az elveket saját szakmai gyakorlatukba is beépítik. Az egyetemi közösségi szerepvállalási kezdeményezések egyértelműen képesek a társadalmunkban jelenleg tapasztalható (középosztálybeli vs. marginalizált/periferizált) hierarchiák megkérdőjelezésére és oldására, és ezáltal hozzájárulnak a társadalmi innováció emancipatorikus céljához. Mindez még akkor is igaz, ha az egyetemi oktatás keretei vagy a kutatási teljesítménnyel kapcsolatos akadémiai és kutatásfinanszírozási (kvázi egydimenziós publikációs) elvárások, illetve a bürokratikus pályázati rendszer miatt hosszú távú, mélyreható kapcsolatokat marginalizált nem-akadémiai szereplőkkel nem könnyű létrehozni a jelenlegi hazai akadémiai keretek között.

A mély, transzformatív kapcsolatok potenciális megvalósulását többféle módon befolyásolja a földrajzi és kapcsolati közelség. Egyfelől, e kapcsolatok kialakítása még inkább nehézséget jelent nagy térbeli távolság esetén. Ilyen esetben a fizikai távolság a folyamatos, rendszeres, intenzív jelenlétet időráfordítás és anyagiak szempontjából egyaránt megnehezíti. Utóbbit ráadásul a hazai kutatásfinanszírozás rugalmatlansága (pl. a nem akadémiai szereplők díjazásának vagy költségeik fedezésének adminisztratív korlátai) súlyosbítja. Az egyetemi közösségi szerepvállalás és ennek társadalmi innovációs hatása szempontjából komoly előrelépést jelenthetne, ha sikerülne az akadémiai keretek között megoldani (intézményesíteni) a hallgatók hosszú távú elköteleződését a közösségi szerepvállalási folyamatok mellett.

Bár a fizikai távolság megnehezítheti a rendszeres fizikai kapcsolattartást (amely az ilyen együttműködésekben részben kiváltható virtuális kapcsolattartással), a nagy kapcsolati távolsággal jellemezhető szereplők intenzív együttléte során olyan tudások jönnek létre, amelyhez elengedhetetlen a térbeli helyváltoztatás és a megszokott gondolkodási körökből való kimozdulás (látókör tágulása, szakmai tudatosság növelése, érzékenyedés), másrészt valódi helyspecifikus vála-

szok csak így képzelhetők el. A nagy kapcsolati (társadalmi, intézményi, kognitív, szervezeti) távolsággal leírható szereplők együttműködése tehát kulcsfontosságú a társadalmi innovációt segítő sokféle eltérő, absztrakt tudományos és helyi tudás érdemi kombinálásához. Az pedig helyi kontextus függvénye, hogy az ilyen, nagy kapcsolati távolsággal járó helyzetek az akadémiai résztvevők számára milyen földrajzi távolság (közelség) mentén, azaz helyváltoztatással teremthetők meg. A fővárosi egyetemi képzőhelyek sok szempontból privilegizált térbeli elhelyezkedése e szempontból „hátrány” is lehet az egyes társadalmi csoportokkal (pl. szegregált roma közösségek) folytatott közös munka esetében.

Az is látszik ugyanakkor, hogy a kapcsolati távolság mellett (párhuzamosan) kapcsolati közelségre is szükség van a tartós és érdemi együttműködésekhez. A vizsgált akadémiai műhelyek ugyanis jellemzően valamilyen nem marginalizált, és így az akadémiai szereplőkhöz lényegesen nagyobb kapcsolati (intézményi, kognitív, társadalmi) közelséggel jellemezhető szereplő (civil szervezet, tanoda, iskola stb.) segítségével, illetve támogatásával, az általa teremtett kapcsolati és sokszor földrajzi térben működnek együtt a marginalizált szereplőkkel.

A közösségi szerepvállalás és TI társadalmi hatásainak precíz megragadása, kiváltképp kvantitatív jellegű mérése nem megoldott: ez azonban nem kizárólag a hazai műhelyek működési hiányossága, hanem az egyetemi közösségi szerepvállalás hatásainak bizonytalan kvantifikálhatóságával (Farnell, Šćukanec 2018) is magyarázható. Ezért a hatásbecslésben fontos szerepet játsz(h)a(t)nak a kvalitatív módszerek, valamint – különösen a hosszabb távú, fundamentálisabb hatások tekintetében – az önreflexív attitűd: mivel a közösségi szerepvállalás és a társadalmi innováció céljai sokszor egyaránt ellenhegemón jellegűek (azaz a domináns hatalmi struktúrák ellenében – is – jelölik ki céljaikat), (f)el kell ismerni, hogy a hosszú távú hatások szükségszerűen bizonytalanok. Különösen a strukturális jellegű hatások elérése kihívás: ahogyan a cikkünkben elemzett hazai gyakorlat is mutatja, a kimutatható változások egyéni és szervezeti szintűek, nem feltétlenül érintik a nagyobb struktúrákat vagy jelentenek komoly kihívást azok számára. E bizonytalanságot tovább súlyosbítja, hogy az együttműködés körül az ökoszisztéma is rohamosan változik mind lokális, mind nemzeti, mind transznacionális szinten, politikai, gazdasági és kulturális szempontból egyaránt.

E bizonytalanság (f)elismerése mellett a hatások térbelisége kapcsán kijelenthető, hogy azok „önmaguktól” nem távolodnak el a lokális szinttől, esetleg akkor, ha a kognitív vagy a szervezeti közelség a földrajzi tértől függetlenül erős. Erre lehet példa, amikor projekteken, rendezvényeken, konferenciákon, publikációkon keresztül térben távoli hazai és külföldi intézmények (munkatársai) tanulnak egymástól. Ez áttételes szinten hatással lehet társadalmi innovációk keletkezésére és az egyetem átalakulására. Ugyanakkor nem evidens, hogy az EKSZ által létrehozott/megerősített TI kezdeményezések mennyire másolhatók, ezek ugyanis nagyban az adott kontextus függvényei, s nem az adott kontextustól függetlenül valósulnak meg (pl. minden egyes roma szegregátum különbözik a

többtől, illetve minden településen más lehet a városvezetés viszonya a fogyasztóssal (élőkhöz vagy általában a civilekhez). Mindez nem jelenti azt, hogy a létrejövő társadalmi innovációk nem adaptálhatók, azt azonban igen, hogy az adaptáció nem egy magától értetődő folyamat. Ilyen értelemben az EKSZ társadalmi innovációra gyakorolt hatása térben korlátozott léptékű, a továbbterjedés semmi esetre sem automatikus: még akkor sem, ha lehetnek olyan mintázatok, amelyek azonosíthatók a különböző földrajzi terekben megvalósuló egyetemi közösségi kezdeményezések társadalmi innovációs potenciálja kapcsán (pl. projektek időtartama, finanszírozási módja, résztvevőinek száma, hálózatosodás mikéntje, együttműködések hierarchiája, elvek, valamint értékek tekintetében).

A hálózatosodás elősegítésével az egyetemi közösségi szerepvállalás általánosabb, helyi szereplőkön (partnereken) túlmutató következménye lehet a civil szféra helyi (települési) helyzetének erősítése, és így a helyi politikai (döntéshozatali, képviselői, részvételi) folyamatokra gyakorolt hatás. Másrészt az egyetemre történő „visszahatás” is megfigyelhető: az egyetem működésében is érdemi változások állhatnak be, legyen szó esélyegyenlőségi törekvésekről, oktatásmódszertani újításokról, vagy akár a tudományos kutatás mikéntjének megváltozásáról, oly módon, hogy az a marginalizált helyzetben lévő csoportokkal együtt és az ő érdekében folyjék, ami önmagában is felfogható társadalmi innovációként.

AZ EKSZ ellenhegemón jellege azt is jelenti, hogy az EKSZ által támogatott társadalmi innovációs kezdeményezéseket „működtetni” szükséges: e folyamatok és eredményeik fenntartása folyamatos elköteleződést és cselekvést igényel a szereplők részéről. Mindez nem jelenti azt, hogy a résztvevő akadémiai szereplőknek ezekben „örökre” benne kell maradniuk, azaz folyamatosan „oda kell tenni” az egyetemi közösségi szerepvállalást a kapcsolódó, illetve megerősített társadalmi innovációs folyamat „mögé”, hiszen például az egyetemi közösségi szerepvállalás eredményeképpen létrejövő új tudás és hálózatok (attitűd, együttműködések stb.) megmaradhatnak az akadémiai szereplők távozásával is, és ez önmagában is társadalmi innovációt jelent. Ugyanakkor e megmaradás semmi esetre sem automatikus (evidens).

A projektlogika, a projektalapú finanszírozás a társadalmi hatás elérésének időtávjához képest meglehetősen rövid távú financiai támogatáson alapul, ami önmagában is kihívást jelent a transzformatív jellegű EKSZ-t működtetni szándékozó akadémiai szereplőknek, hiszen bizonytalanságot és folyamatos pályázási kényszert, munka- és adminisztratív terhet ró ezekre a kezdeményezésekre. Mindezt súlyosbítja a hazai kutatásfinanszírozási rendszer provinciális, illetve konzervatív jellege, amely – például a részvételi és/vagy akció-orientált módszertanok rovására – erőteljesen preferálja a „konvencionális” kutatási megközelítéseket.

Végül fontos hangsúlyozni, hogy a fent leírtak semmi esetre sem általános érvényűek az egyetemi közösségi szerepvállalás és a társadalmi innováció viszo-

nyában, hiszen alulról jövő, az intézményesülés jegyeit mutató, ám erőforrás-hiányos, a szereplők belső elkötelezettségén alapuló és elsősorban ily módon működtetett EKSZ folyamatok tapasztalatait tükrözik. Ha az EKSZ a hazai egyetemi szférában érdemben intézményesülne, azaz érdemi teret kapnának az e folyamatokat jelenleg kvázi önerőből, elsősorban belső motiváció alapján működtető akadémiai szereplők, mindez változhatna: a partnerek körében, az együttműködés módjában, a jó gyakorlatok kialakításában és terjesztésében (az egymástól való tanulásban), azaz a hatások térbeli kiterjesztése terén is jelentős változások lennének elérhetőek.

Összegzés

Tanulmányunkban amellett érveltünk, hogy az egyetemi közösségi szerepvállalás és a társadalmi innováció koncepciói normatív és gyakorlati párhuzamokat mutatnak, és így azon túlmenően, hogy az EKSZ önmagában is felfogható társadalmi innovációként, képes társadalmi innovációs folyamatok támogatására. Az utóbbi állítás empirikus vizsgálata érdekében négy olyan hazai kezdeményezést (MOME Social Design Hub, ELTE Minor Média/Kultúra Kutatóközpont, SZTE GTK Kutatóközpont, Corvinus Science Shop) vizsgáltunk meg, ahol egyetemi egységek lépéseket tettek az egyetemi közösségi szerepvállalás intézményesítésének irányába, és amelyek valamelyikének e tanulmány szerzői is részesei. A transzformatív társadalmi innováció „TRANSIT” modellben felvázolt megjelenési formáit használtuk elemzési keretként, és bemutattuk, hogy az egyetemi közösségi szerepvállalás hazai környezetben számos módon hozhat létre és erősíthet társadalmi innovációs folyamatokat.

E közvetlen, az akadémiai szféra szempontjából külső hatáson kívül az EKSZ hazai műhelyeinek fontos missziója a magyar egyetemekre hatást gyakorolni, az EKSZ és a TI értékei (együttműködés, társadalmi és ökológiai érzékenység) mentén. Ez különböző területeken (social design, részvételi videó, részvételi akciókutatás, science shop, service learning stb.) módszertani támogatás nyújtását jelenti az egyetemi polgárok (oktatók, kutatók, hallgatók, nem oktatói munkakörben dolgozók) számára társadalmi célú vagy bevonásra épülő együttműködések, illetve ezek utánkövetése érdekében. Ezzel ráirányítják a figyelmet arra, hogy a felsőoktatás számára kulcsfontosságú az oktatási, tudományos és alkotói gyakorlatok társadalmi aspektusát, hatásait is figyelembe venni, hiszen valódi társadalmi változásokat eredményező innováció csak így hozható létre. Az EKSZ társadalmi innovációs potenciáljának növeléséhez fontos, hogy egy oktatási-tudományos központ ne csak az egyetemen kívüli partnerek esetében legyen közösségileg elkötelezett, hanem – erejéhez mérten – befolyásolja pozitívan az egyetemen belüli ökoszisztémát is. A tudományos műhely munkatársain és az adott képzést végző hallgatókon túl más kollégák kutatásait és hallgatók tanul-

mányait is próbálja elkötelezetté tenni aktív együttműködésekkel és informális kapcsolódások útján.

Eredményeink megmutatják, hogy az EKSZ kezdeményezések egyértelműen képesek a társadalmunkban jelenleg tapasztalható (középosztálybeli vs. marginalizált/periferizált) hierarchiák megkérdőjelezésére és oldására, a nagy kapcsolati távolsággal rendelkező csoportok összekapcsolása révén új tudás, hálózatok és kezdeményezések létrehozására és támogatására, és ezáltal hozzájárulnak a társadalmi innováció emancipatorikus céljához. Ugyanakkor a jelenlegi hazai akadémiai környezet (egyetemi oktatással, kutatással kapcsolatos akadémiai és kutatásfinanszírozási elvárások, bürokratikus pályázati keretek), illetve az akadémiai és nem akadémiai szereplők közötti nagy térbeli távolság nem feltétlenül kedveznek a hosszú távú, mélyreható együttműködések kialakításának és fenntartásának.

Az egyetemi közösségi szerepvállalás és a társadalmi innováció hatásbecslésének inherens nehézségei mellett is (f)el kell továbbá ismerni, hogy a tevékenységek ellenhegemón jellegéből fakadóan a hosszú távú hatások szükségszerűen bizonytalanok: különösen a strukturális jellegű hatások elérése (amely pedig mind az EKSZ-nek, mind a TI-nak célja) komoly kihívás, és a siker ilyen értelemben nem evidens vagy automatikus.

Jegyzetek

1. A YOUCOUNT (Empowering Youth And Cocreating Social Innovations And Policymaking Through Youth-Focused Citizen Social Science, H2020 Swafs-27-2020 RIA projekt, No. 101005931) projekt szegedi esettanulmánya az ESSRG és az SZTE GTK Kutatóközpont együttműködésében (<https://www.youcountproject.eu/>).
2. Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar: Esélyegyenlőség a Karon (<http://eco.u-szeged.hu/eselyegyenloseg-es-sokfeleseg/eselyegyenloseg-a-karon/eselyegyenloseg-a-karon>).
3. A tanulmány terjedelmi korlátai nem teszik lehetővé, hogy részletekbe menően bemutassuk a műhelyek egyes projektjeit, illetve kezdeményezéseit, azaz szemléltessük, hogy mi is történik konkrétan egy EKSZ alapú együttműködésben. A táblázat forrásaiként megjelölt szakirodalmi hivatkozások azonban e tekintetben további támpontokat nyújtanak az olvasóknak.

Köszönetnyilvánítás

Málóvics György hozzájárulását a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatta. A Minor Média/Kultúra Kutatóközpontot 2019 és 2023 között a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatta (pályázati azonosító: 131868).

Juhász Judit hozzájárulása a Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-23-4-II kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

Irodalom

- Anderson, L. (2006): Analytic Autoethnography. *Journal of Contemporary Ethnography*, 4., 373–395. <https://doi.org/10.1177/0891241605280449>
- Avelino, F., Wittmayer, J. M., Pel, B., Weaver P., Dumitru, A., Haxeltine, A., O’Riordan, T. (2019): Transformative Social Innovation and (Dis) Empowerment. *Technological Forecasting and Social Change*, 145., 195–206. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2017.05.002>
- Bajmócy, Z., Mihók, B., Gébert, J. (2022): Furthering Social Justice for Disabled People. A Framework Based on Amartya Sen’s Capability Approach. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Sociologia*, 1., 69–84. <https://doi.org/10.2478/subbs-2022-0003>
- Benneworth, P. (2018a): Introduction. In: Benneworth, P. (ed.) (2018): *Mapping and Critical Synthesis of Current State-of-the-Art on Community Engagement in Higher Education*. Institute for the Development of Education, Zagreb, 9–15. <https://drive.google.com/file/d/1XZJ03MXNSk7h6YJCT03peG1A-XbI9IQ7/view> (Letöltés: 2021. 11. 23.)
- Benneworth, P. (2018b): Definitions, Approaches and Challenges to Community Engagement. In: Benneworth, P. (ed.) (2018): *Mapping and Critical Synthesis of Current State-of-the-Art on Community Engagement in Higher Education*. Institute for the Development of Education, Zagreb, 16–46. <https://drive.google.com/file/d/1XZJ03MXNSk7h6YJCT03peG1A-XbI9IQ7/view> (Letöltés: 2021. 11. 23.)
- Benneworth, P., Kaiser, F., Vossensteyn, H., Westerheijden, D. (2018): Critical Approaches to Developing Effective Accountability Tools in Higher Education. In: Benneworth, P. (ed.): *Mapping and Critical Synthesis of Current State-of-the-Art on Community Engagement in Higher Education*. Institute for the Development of Education, Zagreb, 76–100. <https://drive.google.com/file/d/1XZJ03MXNSk7h6YJCT03peG1A-XbI9IQ7/view> (Letöltés: 2021. 11. 23.)
- Boschma, R. (2005): Proximity and innovation: a critical assessment. *Regional Studies*, 1., 61–74. <https://doi.org/10.1080/0034340052000320887>
- Braun, V., Clarke, V. (2021): One size fits all? What counts as quality practice in (reflexive) thematic analysis? *Qualitative Research in Psychology*, 3., 328–352. <https://doi.org/10.1080/14780887.2020.1769238>
- Clayton, P., Bringle, R., Senior, B., Hug, J., Morrison, M. (2010): Differentiating and Assessing Relationships in Service-Learning and Civic Engagement: Exploitative, Transactional, or Transformational. *Michigan Journal of Community Service Learning*, 2., 5–22. <https://quod.lib.umich.edu/cache/3/2/3/3239521.0016.201/3239521.0016.201.pdf#page=1;zoom=75> (Letöltés: 2021. 11. 10.)
- Costanza, R., d’Arge, R., de Groot, R., Farber, S., Grasso, M., Hannon, B., Limburg, K., Naeem, S., O’Neill, R., Paruelo, J., Raskin, R., Sutton, P., van den Belt, M. (1997): The Value of the World’s Ecosystem Services and Natural Capital. *Nature*, 387., 253–260. <https://doi.org/10.1038/387253a0>
- Culum, B. (2018): Literature Review: Dimensions and Current Practices of Community Engagement. In: Benneworth, P. (ed.) (2018): *Mapping and Critical Synthesis of Current State-of-the-Art on Community Engagement in Higher Education*. Institute for the Development of Education, Zagreb, 47–75. <https://drive.google.com/file/d/1XZJ03MXNSk7h6YJCT03peG1A-XbI9IQ7/view> (Letöltés: 2021. 11. 23.)
- Cunha, J., Benneworth, P. (2013): *Universities’ Contributions to Social Innovation: Towards a Theoretical Framework*. Konferencia cikk, EURA Conference 2013, 3–6 July, Enschede, Hollandia https://repositorium.sdum.uminho.pt/bitstream/1822/25957/1/EURA_2013_Conference_Paper_cunha_benneworth.pdf (Letöltés: 2023. 01. 06.)
- Csernák J., Szerencsés R., Horváth L., Dés F. (2022): *FRUSKA Handbook / FRUSKA Kézikönyv*. Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, Budapest https://api.mome.hu/uploads/MOME_IC_FRUSKA_Handbook_HU_91cc970a53.pdf (Letöltés: 2023. 05. 29.)
- Davis, K. L., Kliewer, B. W., Nicolaides, A. (2017): Power and Reciprocity in Partnerships: Deliberative Civic Engagement and Transformative Learning in Community-Engaged Scholarship. *Journal of Higher Education Outreach and Engagement*, 1., 30–54. <https://openjournals.libs.uga.edu/jheoe/article/view/1316/1313> (Letöltés: 2021. 11. 10.)
- Dorado, S., Giles, D. E. (2004): Service-Learning Partnerships: Paths of Engagement. *Michigan Journal of Community Service Learning*, 1., 25–37. <https://quod.lib.umich.edu/cache/3/2/3/3239521.0011.103/3239521.0011.103.pdf#page=1;zoom=75> (Letöltés: 2021. 11. 10.)

- 100 Málóvics György, Bajmócy Zoltán, Csernák Janka, Fehér Bori, Frigyi Márta, Juhász Judit, Matolay Réka, Müllner András, Szerencsés Rita
- Dwyer, S. C., Buckle, J. L. (2009). The Space Between: On Being an Insider-Outsider in Qualitative Research. *International Journal of Qualitative Methods*, 1., 54–63. <https://doi.org/10.1177/160940690900800105>
- Farnell, T., Šćukanec, N. (2018): Mapping Existing Tools for Assessing Community Engagement in Higher Education. In: Benneworth, P. (ed.) (2018): *Mapping and Critical Synthesis of Current State-of-the-Art on Community Engagement in Higher Education*. Institute for the Development of Education, Zagreb, 101–136. <https://drive.google.com/file/d/1XZJ03MXNSk7h6YJctO3peG1A-Xb19IQ7/view> (Letöltés: 2021. 11. 23.)
- Fehér B., Szerencsés R. (2023): *A jelenlét mezői. Szociális design a gyakorlatban. Módszertani kézikönyv*. Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, Budapest
- Fokink, A., Mulder, H. A. J. (2004): Curriculum Development through Science Shops. *Environmental Management and Engineering Journal*, 3., 549–560. <https://doi.org/10.30638/eemj.2004.052>
- Gébert J., Mihók B., Juhász J., Bajmócy Z., Méreiné Berki B. (2022): Hallásszerűlt fiatalok helyzetének megismerése kvalitatív módszerekkel. *Replika*, 124., 157–175. <https://doi.org/10.32564/124.7>
- GUNi (ed.) (2017): *Higher Education in the World 6. Towards a Socially Responsible University: Balancing the Global with the Local*. GUNi, Girona
- Haragonics S. (2022): A kamera mint társadalmi katalizátor. *Replika*, 124., 103–127. <https://doi.org/10.32564/124.4>
- Haragonics, S. (2023): The Camera as a Social Catalyst. *Acta Universitatis Sapientiae, Film and Media Studies*, 23., 62–85. <https://doi.org/10.2478/ausfm-2023-0004>
- Havas, A., Molnár, G. (2020): A Multi-Channel Interactive Learning Model of Social Innovation. *CERS-IE Working Papers*, 24., Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Közgazdaság-Tudományi Intézet, Budapest. <https://kti.krtk.hu/wp-content/uploads/2020/06/CERSIEWP2020241.pdf> (Letöltés: 2023. 05. 20.)
- Havas, A., Molnár, G. (2022): Social Innovation: Definitions and Models Reconsidered. *CERS-IE Working Papers*, 28., Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Közgazdaság-Tudományi Intézet, Budapest. <https://kti.krtk.hu/wp-content/uploads/2023/03/CERSIEWP202228.pdf> (Letöltés: 2023. 05. 20.)
- Haxeltine, A., Kemp, R., Cozan, S., Ruijsink, S., Backhaus, J., Avelino, F., Dumitru, A. (2017): *How Social Innovation Leads to Transformative Change. Towards a Theory of Transformative Social Innovation*. Transit Horizon 20 Project, Transit Brief, 3. <http://www.transitsocialinnovation.eu/resource-hub/transit-brief-3-how-social-innovation-leads-to-transformative-change-towards-a-theory-of-transformative-social-innovation> (Letöltés: 2024. 04. 29.)
- Hazelkorn, E. (2009): Community Engagement as Social Innovation. In: Weber, L., Duderstadt, J. (eds.): *The Role of the Research University in an Innovation-Driven Global Society*. Economica, London, Geneva, 63–76.
- Hazelkorn, E. (2016): Contemporary Debates Part 1: Theorising Civic Engagement. In: Goddard, J., Hazelkorn, E., Kempton, L., Vallance, P. (eds.): *The Civic University. The Policy and Leadership Challenges*. Edward Elgar, Cheltenham, UK, 34–64. <https://doi.org/10.4337/9781784717728.00010>
- Himmelman, A. T. (2001): On Coalitions and the Transformation of Power Relations: Collaborative Betterment and Collaborative Empowerment. *American Journal of Community Psychology*, 2., 277–284. <https://doi.org/10.1023/A:1010334831330>
- Juhász, J., Málóvics, Gy., Bajmócy, Z. (2021): Co-Creation, Reflection, and Transformation. The Social Impacts of a Service-Learning Course at the University of Szeged. *Vezetéstudomány*, 7., 6–17. <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2021.07.02>
- Lengyel, B., Varga, A., Ságvári, B., Jakobi, Á., Kertész, J. (2015). Geographies of an online social network. *PloS one*, 9., e0137248. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0137248>
- Málóvics Gy., Bajmócy Z., Gébert J., Juhász J., Méreiné Berki B., Mihók B. (2022): A közösségi szerepvállalás, mint az egyetemek újrafelfedezett, de elhanyagolt feladata. *Magyar Tudomány*, 5., 631–643. <https://doi.org/10.1556/2065.183.2022.5.9>
- Málóvics, Gy., Cretan, R., Méreiné Berki, B., Tóth, J. (2019): Socio-Environmental Justice, Participatory Development, and Empowerment of Segregated Urban Roma: Lessons from Szeged, Hungary. *Cities*, 91., 137–145. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2018.11.013>

- Málovics, Gy., Juhász, J., Bajmócy, Z. (2022): The Potential Role of University Community Engagement (UCE) in Social Justice and Sustainability Transformation – the Case of the University of Szeged (Hungary). *Deturope*, 3., 103–128. <https://doi.org/10.32725/det.2022.024>
- Málovics, Gy., Juhász, J., Méreiné Berki, B., Pataki, Gy., Mihók, B., Szentistványi, I., Nagy, M., Tóth, J. (2021): Confronting Espoused Theories with Theories-in-Use: Challenges of Participatory Action Research (PAR) with Marginalized Communities in Contributing to Social Change and Theory Building. *Action Research*, 2., 255–276. <https://doi.org/10.1177/1476750318774389>
- Málovics, Gy., Méreiné Berki, B., Mihály, M. (2021): Policy Reform Instead of Policy Transformation? Experiences of Participatory Action Research (PAR) on Desegregation Policy in Szeged, Hungary. *IJAR – International Journal of Action Research*, 1., 81–101. <https://doi.org/10.3224/ijar.v17i1.05>
- Matolay, R., Frigyik, M. (eds.) (2022): Guide for Facilitators – Learning Circles for Community Engaged Research and Learning. *CIRCLET Erasmus+ Project Report*. <https://circlet.eu/learning-circles-guide-for-facilitators/> (Letöltés: 2023. 02. 12.)
- Matolay, R., Martoni, A., Gáspár, J., Toarniczky, A. (2019): *Corvinus Science Shop, 2017-2018, 2018-2019 tanév*. Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest
- Mihók, B., Juhász, J., Gébert, J. (2023): Slow Science and “Caring” Research – the Transformative Power of Collaborative Research with Hard of Hearing Youths. *IJAR – International Journal of Action Research*, 2., 157–173. <https://doi.org/10.3224/ijar.v19i2.06>
- Morlacchi, P., Martin, B. R. (2009): Emerging Challenges for Science, Technology and Innovation Policy Research: A reflexive Overview. *Research Policy*, 4., 571–582. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2009.01.021>
- Moulaert, F., MacCallum, D., Mehmood, A., Hamdouch, A. (2013): General Introduction: The Return of Social Innovation as a Scientific Concept and a Social Practice. In: Moulaert, M., MacCallum, D., Mehmood, A., Hamdouch, A. (eds.): *The International Handbook on Social Innovation: Collective Action, Social Learning and Transdisciplinary Research*. Edward Elgar, Cheltenham, UK, 1–6.
- Müllner, A. (2022a): The Roma Heroes at the Department of ELTE Media. *Digital Collection of the European Roma Theater and Drama*. Independent Theater Hungary. https://romaheroes.org/wp-content/uploads/2022/05/Mullner_Andras_ELTE-1.pdf (Letöltés: 2023. 05. 20.)
- Müllner A. (szerk.) (2022b): Bevezető a Replika Részvételi film című tematikus blokkjához, *Replika*, 124., 7–154. <https://doi.org/10.32564/124.1>
- Müllner A. (2022c): „To be continue...”. Reflexiók a kortárs részvételi videó projektek egy példájával kapcsolatban. *Replika*, 124., 73–102. <https://doi.org/10.32564/124.3>
- Müllner, A. (ed.) (2023a): Participatory Film (special block). *Acta Universitatis Sapientiae, Film and Media Studies*, 1. <https://acta.sapientia.ro/en/series/film-and-media-studies/publications-acta-film/volume-23-2023-reframing-history-trauma-and-crisis> (2023. 05. 20.)
- Müllner, A. (2023b): Displacements. Contexts for a Participatory Media Project. *Acta Universitatis Sapientiae, Film and Media Studies*, 1., 86–109. <https://doi.org/10.2478/ausfm-2023-0005>
- Pel, B., Haxeltine, A., Avelino, F., Dumitru, A., Kemp, R., Bauler, T., Jørgensen, M. S. (2020): Towards a Theory of Transformative Social Innovation: A Relational Framework and 12 Propositions. *Research Policy*, 8., Article 104080. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2020.104080>
- Sibhensana, B., Maistry, S. (2023): Conceptualising Public-Private Partnerships for Social Innovation Through Community Engagement in Higher Education Institutions. *South African Journal of Higher Education*, 1., 185–205. <https://dx.doi.org/10.20853/37-1-5669>
- Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar: Esélyegyenlőség a Karon. <http://eco.u-szeged.hu/eselyegyenloseg-es-sokfeleseg/eselyegyenloseg-a-karon/eselyegyenloseg-a-karon> (Letöltés: 2024. 04. 29.)
- Tassone, V., Eppink, H. (2016): *The EnRRICH Tool for Educators: (Re-)Designing Curricula in Higher Education from a “Responsible Research and Innovation” Perspective*. EnRRICH Horizon 2020 project. Deliverable 2.3. <https://ec.europa.eu/research/participants/documents/downloadPublic?documentIds=08016665aa8f7b6b&appId=PPGMS> (Letöltés: 2023. 05. 26.)
- Toarniczky, A., Matolay, R., Gáspár, J. (2019): Responsive Higher Education through Transformational Practices – The Case of a Hungarian Business School. *Futures*, 111., 181–193. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2018.09.004>

- 102 Málóvics György, Bajmócy Zoltán, Csernák Janka, Fehér Bori, Frigyk Márta, Juhász Judit, Matolay Réka, Müllner András, Szerencsés Rita
- Varga K. (2022): Részvételi videó a múzeumban. *Replika*, 124., 129–142. <https://doi.org/10.32564/124.5>
- Varga, K. (2023): Participatory Video in the Museum. *Acta Universitatis Sapientiae, Film and Media Studies*, 1., 127–143. <https://doi.org/10.2478/ausfm-2023-0007>
- Vas Zs. (2009): Közelség és regionális klaszterek: a szoftveripar Szegeden. *Tér és Társadalom*, 3., 127–145. <https://doi.org/10.17649/TET.23.3.1261>
- Vas Zs., Bajmócy Z. (2012): Innovációs rendszerek 25 éve. Szakirodalmi áttekintés evolúciós közgazdaságtani megközelítésben. *Közgazdasági Szemle*, 11., 1233–1256.
- Veresné Somosi M., Balaton K. (2021): A társadalmi innováció fogalma. In: Sikos T. (szerk.): *Társadalmi innováció - társadalmi jólét*. Ludovika Kiadó, Budapest, 11–26.
- YouCount - Empowering Youth and Cocreating Social Innovations and Policymaking through Youth-Focused Citizen Social Science. <https://www.youcountproject.eu/> (Letöltés: 2022. 05. 19.)